

ՎԻՄՅԱՄ ՍԱԿՈՅԱՆ

Գերդաստանի խենթությունը

Խենթանալը գերդաստանի համար չգրված օրենքի կամ սուրբ պարտականության նման մի բան էր: Քանի դեռ գերդաստանի որեւէ անդամ չէր խենթացել, ուրեմն բոլորի համար պարզ է, որ նա թեւ հասունացել, բայց հոգով տակավին տղեկ է մնացել: Ու եթե նա այդպես էլ չեր խենթանում, ուրեմն նրա մոտ մի բան էն գլխից պակաս է, եւ ինչ էլ անի, երբեք չի հասնի նրանց, ովքեր վաղուց եղել ու անցել են սուրբ երանելիների հերոսական արահետով:

Պիտի խոստովանել, որ գերդաստանում շատ հազվադեպ էին առանց այդ տենդի բռնկման դառնում երեսուն տարեկան: Քիչ չեն եղել նաեւ նրանք, որ այդ ճամփան քանիցս անցել են եւ որից հետո համարվել իմաստուն, նույնիսկ սուրբ, ասես ուխտագնացության են մեկնել Երուսաղեմ, թեւ որոշ առումով այդ ամեն հենց այդպես էր, որ կար:

Կանանց հարցը թերեւս միքիչ այլ էր: Նրանց հանդեպ տղամարդկանց նահապետական պահանջներն այնքան խիստ էին ու անառարկելի, որ այդ աներեւույթ խենթությունը կանանց շուրջը թեւածում էր փաստորեն ամբողջ կյանքի ընթացքում, եւ հետեւաբար դրա քողարկումը գուտ թվացյալ պատրանք էր բոլորի համար:

Տարիներ հետո տղամարդկանց խենթությունն ավանդական ձեւեր ընդունեց՝ ասենք Բարձրյալի ուրացումը, կամ որ ավելի հաճախ է պատահում քրիստոնեական հավատքի հանդեպ խորին կասկածանք եւ դրանից բխող մտահոգություն, ըստ որի երկար տարիներ ի վեր, բացի փորձանքից, ոչ մի այլ բան չեր հանգել Հոր, Որդու, Սուրբ Ոգու նկատմամբ ունեցած նրանց անկեղծ նվիրումը: Խենթության մեկ այլ ու սովորական ձեւ էր դարձել նաեւ մարդկային ցեղի արժանիքների մեկընդմիջտ ժխտումը, որպես այդպիսին, հիմնված այն

հնադարյան եւ այժմեական վկայության վրա, ըստ որի մարդկային ցեղը հանցագործ է ու արգահատելի՝ իր ցեխակոլով ծագումով: Այս բոլորից գատ խենթության եւս մեկ ձեւ կար, որը թերեւս ամենավիատն էր իր տեսակի մեջ. մի համոզմունք, որ ամեն բան ոչ միայն ունայն ու սին, այլ նաեւ տմարդի, անհույս... Բիթլիսի մեջ հայրս՝ Մանաքը, խելացի, նաեւ հագարժան մարդու համբավ ուներ, որովհետեւ խենթության ճամփան բռնել էր մինչեւ տասներկու տարեկան դառնալը՝ տոհմում շատ սակավ պատահող մի բան: Իր մոլեգնության խենթավուն տարին նա շրջում, երեսում կամ աշխատում էր գրեթե առաջվա նման, միայն մի չնչին, ոչինչ չարժեցող բացառությամբ: Դա այն էր, որ մարդիկ նրանից խույս էին տալիս, քանզի ուշադիր նայողը կտեսներ, որ նա պիտանի չէ անգամ աննշան գրույցի համա: Իսկ երբ մի օր այդ խենթ ճամփորդությունն ավարտվեց, նրա շուրջ բոլորն այլեւս ոչ ոք չկար, ամայություն էր: Միայն մեկ մեկ ձանձրույթը փարատելու համար՝ հասակավոր մարդիկ դժվարին հարցեր էին տալիս, որոնց էլ նա անմիջապես պատասխանում էր մի առանձնահատուկ ճշգրտությամբ: Գուցե հենց դա էր պատճառը, որ ամենից անհաշտ վեճերի ժամանակ նրն էին կանչում, եւ նրա որոշումներն ընդունում էին բոլորեքյան:

Երբ ողջ ընտանիքը կապկպեց իրերն ու ոտք դրեց Ամերիկա, նախ Նյու Յորք, այնուհետեւ կալիֆորնիա, գերդաստանի մշտական ուղեկից՝ խենթությունն առաջվա պես շարունակվեց, սակայն միտքը ինչ ձեւափոխված: Անշուշտ դա սպասելի էր, քանի որ Ամերիկյան բոլորովին այլ տեսակի վայր էր եւ նման չէր այն երկրին ուսկից գաղթել էին: Ամբողջ գերդաստանն այստեղ գեթ մի շիրիմ չուներ: Ապրելու վճռականությամբ տոգորված գերդաստանը շատ շուտ համակվեց նոր երկրին, արդեն գլխին տանիք ուներ, կար էր անում, ոսկերչություն, ձմերուկ ծախում, որթատունկի ակոս էր բացում, ցավ ուներ, հիշողություն ուներ, բայց այ շիրիմ չուներ: Մենք Ֆրեզնոյում էինք, սակայն ոչ մի տեղ չէինք նաեւ: Եվ ինչպես մենք կարող էինք լինել հոգեպես մի վայրում, առավել եւս կապվել այդ վայրին, երբ դեռ մահը չէր բռնել մեզանից մեկի կոկորդը, եւ չէինք թաղել նրան: Եվ դեռ ավելին, չգիտեինք անգամ, թե ով է լինելու նա, ումով սկսվելու է մեր ու հողի կապը: Սա փաստորեն հենց այն հագվագյուտ ձեւն էր, որով խենթությունը բուն դրեց իմ հորեղբայր Որոտանի մեջ, որը դերձակ էր աշխատում Բլում եղբայրների մոտ՝ Մըսրոդ փողոցի ցածր տանիքով արհեստանոցում:

Ամեն երեկո Որոտան հորեղբայրը դեռ տուն չմտած, դռան շեմից հարցնում էր

կնոջը.

– Միթե դեռ մարդ չի մեռել փարատելու համար այս տաղտուկ միայնությունը, այս անմիտ պարապությունն ու բաժանումը, – մինչդեռ ի հեճուկս նրա, ամեն երեկո մեծ գերդաստանի ամեն մի միքնություն ոչ միայն կատարելապես ողջ էր, այլև առըվել գվարթուն, գորացած՝ ինքն իրենով:

Որոտանի անսովոր խենթանալու լուրը շատ շուտով հասավ գերդաստանի բոլոր անդամներին՝ նույնիսկ ամենափոքրերին, և նրա պատճառ նշվում էր, ոչ այլ ինչ, քան նոր երկիրը: Եւ որ նա՝ Որոտանը, մտածում էր, որ հարկավոր է իր արնակիցներից մեկնումեկը մեռնի եւ թաղվի այստեղ, որպեսզի ինքը, եւ հետաքար մենք՝ մնացյալներս, իմանանք, որ թաղվելու ավանդույթը վերջնականապես հաստատվել է. մի բան, որին պետք է անխուսափելիորեն հետեւել, որ ինքներս մեզ ներշնչենք, որ մենք Ֆրեզնոյում ենք, Կալիֆորնիայում, Ամերիկայում, ուր էլ ամենայն հավանականությամբ կմնանք:

Փոքրիկները, որոնց դյուրին է վախեցնելը, հանգիստ էին վերդաբերվում Որոտանին եւ նրա խենթությանը: Նույնիսկ այն պահերին, երբ վերջինս նայում էր նրանց ու ասում. «Կխնդրեմ բանաս բերանդ», եւ նայելուց հետո էլ՝ «ամեն ինչ կարգին է, փակի՛ր»:

Սակայն մեծերից ոմանք տհաճություն էին գգում, երբ նա նայում էր իրենց տարօրինակ հայացքով՝ իրենց մեջ տակավին անհայտ մեկին փնտրելու պես: Իսկ կանանցից ոմանք, հատկապես նորահարսերն, ակնհայտորեն դժգոհ կշտամբում էին. «ադ արքերով մի նայե վրաս, ես աղեկ եմ ու շոջուխով»: Ավելի ուշ, նման մի կին հնարավոր է , որ ամուսնու ականջին, քնելուց առաջ գուշակություն անելու պես, շնչար. «Ճիշտը ըսեմ նե, կհավտամ, որ ան մեկուն մը սպանե, ետքը երթա անոր հուղարկավորությանը եւ վեջ դնե իր խենթությանը»: Եթե գերդաստանում որեւէ մեկը թեկուզ դույզն ինչ տկարություն էր գգում, ապա ընտանիքի բոլոր անդամներին գգուշացնում էին՝ չիցե թե հանկարծ այդ լուրը հասնի Որոտանին: Քանզի նման առիթներին նա միշտ պարտադիր ու անակնկալ ներկայանում էր տոնական սեւ կոստյումով, սպիտակ օսլայած օձիքավոր վերնաշապիկով եւ հատուկ առիթի համար գնված սեւ փողկապով: Հիվանդի անկողնու մոտ երկար ու հանդիսավոր կանգնելուց ու տարտամորեն լռելուց հետո, նա հակարժ սրբում էր աչքերն ու շուրթերը հագիվ շարժելով խոսում, այնպես, կարծես վասն մահացող սրբի դամբանականն է խոկում:

– Այո, կհավատամ, որ դուն անշուշտ, դուն ես ան մեն-միակն ու առաջինը, որ

անորոշությունից կհանն մեր գերդաստանը, կփրկե բոլորիս: Մի վախենար, մի երկնչիր, ետ մի դառնա բռնածղ ճամփան: Ամենն աղվոր Բաշմանյանները իրենց մեծ հայրենիքի՝ հավիտենության մեջ են, եւ մենք բոլորս ալ շուտով կհետեւենք անոն եւ քեզ:

Հիվանդը այդ հոգեխտով ճառից հետո այսահարի պես ամբողջ ձայնով ճշում էր. – Որոտան, ախորժակիդ քացախ: Ես ոչ մի տեղ ալ չեմ երթալ ու մտադիր ալ չեմ: Իսկ դու քո աղ գեշ ճառովդ ու սեւ փողկապովդ դուրս կորսվի իմ տունեն: Օրըստօրէ Որոտանի խենթությունն ավելի էր խորանում, որովհետեւ այդպես էլ գերդաստանի մեջ ոչ ոք չէր մեռնում, տեւ տասնմեկից ավելի կին ու տղամարդ կար, որ հատել էին ութսուն գարունների սահմանը:

Մի օր, վաղ առավոտյան, այնուամենայնիվ, ծերուկ գինագործ Վարուժանին անկողնում մեռած գտան, թեւ սկզբում կարծել էին քնած է: Վերջապես Բաշմանյաններն իրենց առաջին շիրիմն ունեցան նոր երկրում: Որոտանին այդ լուրը հրաշալիորեն ցնցեց: Նա տաս դուլար նվիրաբերեց հուղարկավորության ծախսերին, կարճ մի ճառ ասաց գերեզմանին, դանդաղ, հատիկ-հատիկ ընտրելով բառերն ու... վայրկենապես ամոքվեց իր գլուխն ու հոգին այդքան երկար տիրած խենտությունից:

– Այժմ մենք հոս ենք այլեւս: Կրնանք ավելի դյուրությամբ շնչել: Վարուժանը մեզմե երեց էր, սակայն հոգով տակավին մանուկ: Նա սուրբ նահատակ է, քանզի մեզ բոլորիս փրկեց, դառնալով առաջին ավանդն ու ավանդապահը նոր երկրին մեջ: Հիմա նա «Արարատին» մեջ է, ուր բոլորս ալ մի որ երթանք պիտի... «Արարատը» Ֆրեզնոյի հայկական գերեզմանատունն է, որ այն օրերին ուներ մի քանի շիրիմ միայն, սակայն հիմա այն գերբնակեցված է հայերով, որոնցից մեկն էլ հենց ինքն է՝ հորեղբայր Որոտանը: